

ALEKSANDRA ČAKA LAIKS RĪGAS ALEKSANDRA ĢIMNĀZIJĀ (RĪGA, VIRU, SARANSKA, 1911–1920)

Antra Medne
medneantra@gmail.com

Atslēgas vārdi: Aleksandrs Čaks, Rīgas Aleksandra ģimnāzija, mācības, literārās intereses

Latviešu dzejnieks Aleksandrs Čaks (īstajā vārdā Aleksandrs Čadarainis, 1901–1950) ieņem nozīmīgu vietu latviešu literatūras vēsturē. Dažādos laikos zinātnieki pievērsušies A. Čaka daiļrades pētniecībai, uzsverot viņa lomu un vietu modernās dzejas attīstībā Latvijā 20. gadsimta 20. un 30. gados. A. Čaka personības un daiļrades izvērtēšanai savus pētījumus veltījuši vairāki ievērojami 20. gadsimta literatūrzinātnieki, piemēram: Arnolds Būmanis (1931–1982) “Ar sirdi Rīgas torņos” (1976), Milda Grīnfelde (1909–2000) un Valdis Rūmnieks (dz. 1951) “Kāpēc es esmu Čaks?” (1988), Silvija Radzobe (dz. 1950) “Brošūra par manu naidu” (1990) un ““Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks” (2017). Ir izdoti A. Čaka darbu apkopojumi — 1961. gadā Ojāra Vācieša (1933–1983) sakārtojumā iznāca “Aleksandrs Čaks. Izlase” divos sējumos. No 1971. gada līdz 1976. gadam “Aleksandrs Čaks. Raksti” A. Būmaņa sakārtojumā, zinātniski izstrādāts un apjomīgs A. Čaka literārais mantojums ar V. Rūmnieka komentāriem — “Aleksandrs Čaks. Kopoti raksti” 6. sējumos iznāca no 1991. līdz 2007. gadam. 2010. gadā, Latvijā pieejamajos dokumentos balstīts, V. Rūmnieka un A. Miglas (dz. 1940) biogrāfiskais romāns “Čaks”, kas deva skatījumu uz vēsturisko laiku, politisko situāciju, kādā dzīvoja un strādāja A. Čaks. Mazāk pētījumu bijis saistībā ar A. Čaka kā personības attīstību, viņa izglītības laiku, darba vietām, interesēm ārpus literatūras.

A. Čaks pats nav rakstījis atmiņas par mācību laiku Rīgas Aleksandra ģimnāzijā, tāpat nav saglabājušās dzejnieka atziņas vai vērtējums par vēsturiski sarežģīto un ekonomiski smago laika posmu no 1911. gada līdz 1920. gadam, kas iezīmēja viņa pusaudža gadus, kad A. Čaks bija Rīgas Aleksandra ģimnāzijas audzēknis, tādēļ skolas un pedagogu raksturojumam izmantotas A. Čaka skolasbiedru — Sāmuēla Reinberga (Samuel Reinberg, 1897–1966), Fēliksa Cielēna (1888–1964) un Uga Skulmes (1895–1963) atmiņas. Pētījums par A. Čaka laiku Rīgas Aleksandra ģimnāzijā publicēts grāmatā “Atmiņu spogulī” (2017), kurā iezīmēts A. Čaka ģimnāzista laiks, tomēr, ņemot vērā 2019. gada aprīlī zinātniski pētnieciskās ekspedīcijas rezultātā iegūtos dokumentus no Mordovijas Novadpētniecības un Penzas Literatūras muzeju krājumiem, publicētajā pētījumā konstatētas faktoloģiskas kļūdas, kas, izmantojot jauniegūto informāciju, novērstatas. Pētījums dod jaunu informāciju par A. Čaka mācību laiku Saranskā un Penzā, Krievijā.

Rīgas Aleksandra ģimnāzija

Aleksandra Čaka izglītības laiks aizsākās 1908. gadā, uzsākot mācības Paulīnas Stabušas progimnāzijā¹, un turpinājās līdz 1925. gadam, kad A. Čaks iestājās Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē, kuru nepabeidza, bet, līdztekus studijām, neilgu laiku darbojās akadēmiskajā vienotnē “Zelmenis”. Atsevišķu pētījumu par A. Čaka sarežģīto izglītības ceļu, skolām, kurās viņš mācījies, skolotāju un klasesbiedru raksturojumu, līdz šim bijis maz. Dažās A. Čaka laikabiedru publikācijās apskatīti atsevišķi skolas laika notikumi, bet trūkst izvērstā hronoloģiska pētījuma.

A. Čaka mācību gadi iekrita politiski sarežģītā laikā, kad izglītība bija pakļauta Krievijas skolu izstrādātai sistēmai, kur “cara valdība pastiprināja nacionālo malieņu apspiešanu un centās tās pārkrievot. Imperiālistisko tieksmi Krievija realizēja arī ar skolu politikas starpniecību. 1885. gadā ar cara Aleksandra III “ukazu” Baltijas tautskolas un skolotāju semināri tika iekļauti Krievijas Impērijas Tautas izglītības ministrijas pārziņā. Tomēr tūlīt neotika būtiskas pārmaiņas mācību programmās, izņemot to, ka daudzas skolas pārgāja uz apmācību krievu valodā. Cariskās skolu virsvadības ierēdņi arvien skaidrāk sāka paust reakcionārus uzskatus, kas bija vērsti uz nacionālās pedagoģiskās domas pilnīgu iznīcināšanu Baltijā. Šī iemesla dēļ 19. gadsimta beigās latviešu un baltvācu inteliģencei radās vienots mērķis — rūpes par dzimtās valodas saglabāšanu.”²

Nozīmīga loma skolu un pedagoģiskās domas attīstībā Latvijā bija 1905. gada novembrī notikušajam Vidzemes un Kurzemes tautskolotāju pirmajam kongresam un tajā pieņemtajiem lēmumiem, kas rezumēja demokrātisko spēku gūtos panākumus izglītības demokratizēšanā un progresīvo pedagoģisko ideju izplatīšanā. Viens no latviešu ievērojamākajiem pedagogiem Kārlis Dēķens (1866–1942) popularizēja vācu zinātnieka Johana Frīdriha Herbartu (*Johann Friedrich*

Herbart, 1776–1841) pedagoģiskās atziņas, kas gadsimtu mijā kļuva sevišķi iecienītas, jo viņa teorija balstījās uzskatā, ka mācīšanās procesa pamats ir skaidrība, sistemātiskums, metode un analīze. Mācību procesā katram skolēnam jāatrod pareizā pieeja, lai varētu attīstīt un paplašināt viņa zināšanas un interešu loku. Par primāro tika izvirzīta loģika, kas padarītu spriedumus un koncepcijas skaidras un saprotamas.

1917. gadā latviešu skolotāji apsprieda skolu reformas jautājumus un “veica Latvijas skolotāju 2. kongresa sagatavošanas priekšdarbus. 1917. gada jūlijā Tērbatā notika Latvijas skolotāju 2. kongress,”³ kurā pulcējās skolotāji, augstskolu docētāji un 27. aprīlī tika nodibināta Rīcības komiteja 19 cilvēku sastāvā (no Rīgas, Maskavas, Pēterpils, Latgales, Tērbatas). Prezidijā ievēlēja Kārli Dēķenu, Ģedertu Odiņu (1877–1937), Indriķi Rītiņu (1872–1961). Uz kongresu ieradās 189 delegāti un tika izskatīti jautājumi par skolu reorganizēšanu un uzklauti referāti par Latvijas skolu likuma projektu.⁴ Pieņemtajos noteikumos tika atzīmēts, ka Latvijā katrs bērns “padots obligātajai mācībai, no pilna sestā gada sākot, līdz astoņpadsmitajam gadam. Mācību laiks sadalāms trīs posmos: māj mācība vai priekšskola (6–8 gadi), pamatskola (8–14 gadi), vidusskola vai papildskola (14–18 gadi).”⁵

1911. gadā A. Čaks sāka mācības Rīgas Aleksandra ģimnāzijā. Tā bija viena no prestižākajām 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma klasiskajām ģimnāzijām Rīgā, pakļauta Krievijas Impērijas Tautas izglītības ministrijai.⁶ 1906. gada ģimnāzijas absolvents, vēlākais politiskais darbinieks un rakstnieks Fēlikss Cielēns savās atmiņās par skolas laiku apgalvoja, ka “mācību apmērs līdzinājās Eiropas ģimnāzijas kursam. Pie iestāšanās jaunākajā sagatavošanas klasē bija jānoliek eksāmens, kurā pārbaudīja spēju rakstīt un lasīt krievu valodā un zināšanas aritmētikā četrās darbībās līdz simtam. Kā jau klasiskā ģimnāzija, sevišķu

uzmanību pievērsa valodām. Pirmajā vietā, protams, bija krievu valoda un literatūra. Otrajā vietā stāvēja latīņu valoda, ko gandrīz vai ik dienas mācīja 8 gadus, grieķu valodu mācīja 5 gadus. Vācu un franču valodu mācīja 5 gadus. Angliski nemācīja nemaz.”⁷ 1911./1912. mācību gadā, kad A. Čaks uzsāka mācības ģimnāzijā, skolā mācījās 690 zēni.⁸

A. Čaka skolas biedrs, ārsts reanimatologs Sāmuels Reinbergs, Rīgas Aleksandra ģimnāziju pabeidza 1914. gadā, kad skola vēl atradās Rīgā. Par savu skolu viņš, būdams jau slavens ārsts Maskavā 20. gadsimta 60. gados, rakstīja: “Pretēji Rīgas pilsētas ģimnāzijai, kurā valdīja vācu aristokrātiska orientācija, Rīgas Aleksandra zēnu ģimnāzija bija demokrātiskāka, gandrīz plebejiska, ar dziļām simpātijām pret krievu kultūru.”⁹ Skolniekiem aizliedza skolā lietot latviešu valodu, arī savstarpējās sarunās. Mācību metodes bija tik stingras, ka “nepaklausīgiem skolēniem draudēja sods: viņam uzkāra kaklā dēlīti ar uzrakstu par nodarījumu — runāšanu latviski. Bez tam jau sodīto skolēnu vēl vajadzēja skolotājam sestdienās atstāt pēc stundām un mācīt viņam krievu valodu.”¹⁰ Rīgas Aleksandra ģimnāzijā mācījās bērni no dažādiem sociālajiem slāņiem — armijas virsnieku bērni, zemnieku dēli, vairākums no laukiem, Rīgas pilsoniskās sabiedrības bērni, kas pārstāvēja vidējo šķiru. S. Reinbergs uzsvēra, ka “ģimnāzijas skolotāji iemācīja kritisku attieksmi pret dzīvi, palīdzēja izprast sarežģītus vēstures notikumus un to dažādās interpretācijas, skaidroja dabas likumus, pat atļāva izteikt dažas kritiskas piezīmes par cara galmu un ģimeni. Pārāk lielas brīvdomības rezultātā atsevišķi skolotāji saņēma direktora rājienu. Par sodu viņiem atļāva strādāt tikai ar jaunākajām klasēm. [...] Kārtību ģimnāzijā uzturēja stingra disciplīna. Skolotāji bija augstas klases profesionāļi — taisnīgi un labvēlīgi pret saviem skolniekiem. Nepiederošas personas ģimnāzijā nevarēja iekļūt, pie durvīm stāvēja šveicars zaļā livrējā

ar divrindu spožām pogām un iespaidīgu formas cepuri.”¹¹

Mākslinieks Uga Skulme ģimnāzijā iestājās gadu pēc A. Čaka un savās dienasgrāmatās klorīti raksturojis ģimnāzijas pasniedzējus, arī tos, kuri strādāja ar A. Čaka klasi. Balstoties uz mākslinieka atmiņām, iespējams ieskicēt ģimnāzijas kārtību, mācību procesu un atmosfēru 1912. gadā. U. Skulme rakstīja, ka visiem ģimnāzistiem bija formas cepure, pelerīne, kuru valkāja visu ziemu, “jaunas grāmatas, jauna skola un jauni skolotāji. Klasē mēs bijām kādi 40 skolēni. [...] Klase, kurā mūs novietoja, bija pašā ielas stūrī, otrā stāvā. Zālē gar sienām bija marmora tāfeles ar zelta medaļnieku vārdiem. Sākumā mums ierindu mācīja kāds ulānu virsnieks, būdams kavalērists, neskojoties ar stipriem vārdiem. Vingrošanu pasniedza kāds čehs. Amizanta bija viņa valoda. Mūs apmācīja vēl paukošanā ar zobeniem. Pasniedzējs bija latvietis Vītols. [...] Latīņu valodu pasniedza garlaicīgs un isredzīgs skolotājs Siņicins. Matemātiķis bija Adrijanovs, vecs, saīdzis skolotājs. Kosmogrāfiju pasniedza liels meitu ģēģeris Bojarinovs¹², skolas direktors. Viņš bija prāva auguma vīrs, iesirmu bārdiņu un uzdzīvotāja seju. [...] Franču valodu mācīja šveicietis Akermanis, kuram bija savāda paraša celgalus drebināt horizontālā virzienā. Ticības mācības skolotājs Rucelis bija slaiks, pasirms, bet it kā kožu sacirsts. Krievu literatūrā sākumā bija Oknovs, kurš vienmēr ieradās mazliet ar nokavēšanos. Viņš bija skolas inspektors. Drīz vien viņš aizgāja pensijā. Viņa vietā nāca Nižņijnovgorodas muižnieku institūta pasniedzējs Aļeksejevs. Runāja viņš ļoti saldi un sākumā patīkami, bet drīz vien no viņa stāstīšanas aptecējās dūša. Fizikas kabinetā valdīja estēts Ivanovs, ģimnāzistu mīlulis un pasniedzējs meiteņu skolā. Viņam mugurā bija mundieris, bet apkaklīte bija līdz ausīm un runāja viņš klīriģi. Zīmēšanu skolā pasniedza Raisters. Vissimpātiskākā parādība bija vēstures skolotājs Mihails Andrejevičs Šebujevs. Viņš bija bezgala

1. att. A. Čaks Rīgas Aleksandra ģimnāzijas formas tērpā¹⁶

labsirdīgs, smaidošām acīm. Paresns, pīles gaitu, šķidriem, uz augšu sasukātiem matiem un tādu pat kazas bārdiņu, briļļains, iemilējies Lomonosova meiteņu ģimnāzijas direktorē kņazienē Mesčerskajā. [...] Viņš deva man savas grāmatas.”¹³

Vācu valodu A. Čaks apguva pie Kārļa Mīlenbaha (*Karl Mullenbach*, 1853–1916)¹⁴, kurš ar savu inteligenci un plašajām zināšanām īpaši saistīja skolnieku cieņu. No viņa ģimnāzisti “pirmo reizi izdzirdēja vārdu Rainis (Jānis Pliekšāns, 1865–1929), kas, protams, nevienā programmā nebija iekļauts. [...] Kad šis, jau pusmūža vīrs, neliela auguma, korpulents un labsirdīgs, izsauca pie tāfeles kādu skolnieku un lūdza viņu izlocīt vīriešu dzimtes lietvārdu, viņš vienmēr savus skolniekus sauca “*der gute Vater*” (labais tēvs), ja vajadzēja locīt sieviešu dzimtes vārdu, tad teica “*die gute Mutter*” (labā māte), tādā veidā palīdzot skolniekam ar sarežģīto vācu valodas gramatiku. Ja kādu reizi kāds skol-

nieks tomēr jauca kopā visas dzimtes, K. Mīlenbahs teicis: atkal iet kopā visa ģimene!”¹⁵ 1915. gadā virsskolotājs K. Mīlenbahs evakuējās kopā ar Rīgas Aleksandra ģimnāziju uz Viru (senais nosaukums — Verava), kur 1916. gada 27. martā mira.

Aleksandra ģimnāzijas evakuācija uz Viru 1915. gadā

1915. gadā Pirmā pasaules kara bēgļu straumes no Latvijas plūda uz austrumiem. Ap 300 000 civiliedzīvotāju meklēja patvērumu vairāk kā 100 pilsētās — no Igaunijas līdz Vladivostokai Tālajos Austrumos.¹⁷ Lielākā daļa cilvēku dzīvoja badā, aukstumā, bezcerībā, daudzi slimoja ar infekcijas slimībām. 1915. gadā, kad Rīgai tuvojās vācu karaspēks, izglītības iestādes tika evakuētas uz mierīgākiem rajoniem. Rīgas Aleksandra ģimnāziju pārcēla uz Viru, kur skolniekiem un mācībspēkiem bija nodrošināts mācību darbs un dzīvošana internātā.

1915. gadā A. Čaka ģimene kopā ar skolu aizbrauca no Rīgas, paņemot līdzī tikai to, ko varēja salikt dažos koferos, lielākā daļa iedzīves un dokumentu palika viņu dzīves vietā Lāčplēša ielā 47–2 un kara laikā, visticamāk, gāja bojā. Kad dzejnieka vecāki 1920. gada augustā atgriezās Rīgā, viņi iepriekšējā dzīves vietā netika, bet līdz 1922. gada augustam īrēja dzīvokli Matīsa ielā 29–12.

Par izglītības iestāžu evakuāciju no Rīgas laikrakstā “Baltija” atrodama informācija: “Rīga, Baltijas plašais kultūras centrs, pēc evakuācijas atstāta bārenītes stāvoklī: valdības un sabiedriskās iestādes, skolas, bankas, fabrikas — viss tika aizvests projām. Pirmajā laikā pēc evakuācijas Rīgā tiešām bija sajūtam klusuma un tukšuma iespaids. Gājēji uz ielām daudz retāki, aiznagloti veikali, tramvaju sliedes uz vairākām līnijām stāv dīkā.”¹⁸ Rīgas Aleksandra ģimnāzija nebija vienīgā mācību iestāde, kura Pirmā pasaules kara laikā atradās mazpilsētā Viru, arī “Palangas pilsētas ģimnāzija 1915. gadā tika evakuēta uz Viru”.¹⁹

2. att. Rīgas Aleksandra ģimnāzija 1916. gadā Viru, Semināra ielā 1²²

Skolas telpas un internāts atradās skolotāju semināra ēkā²⁰, Semināra ielā 1, kas 19. gadsimta sākumā bija celta kā Mengdena (*Mengden*) ģimenes īpašums, bet 19. gadsimta beigās pilsēta no mantiniekiem atpirka zemi un ēku. 1911. gadā tā tika pārbūvēta un pielāgota skolas vajadzībām.²¹

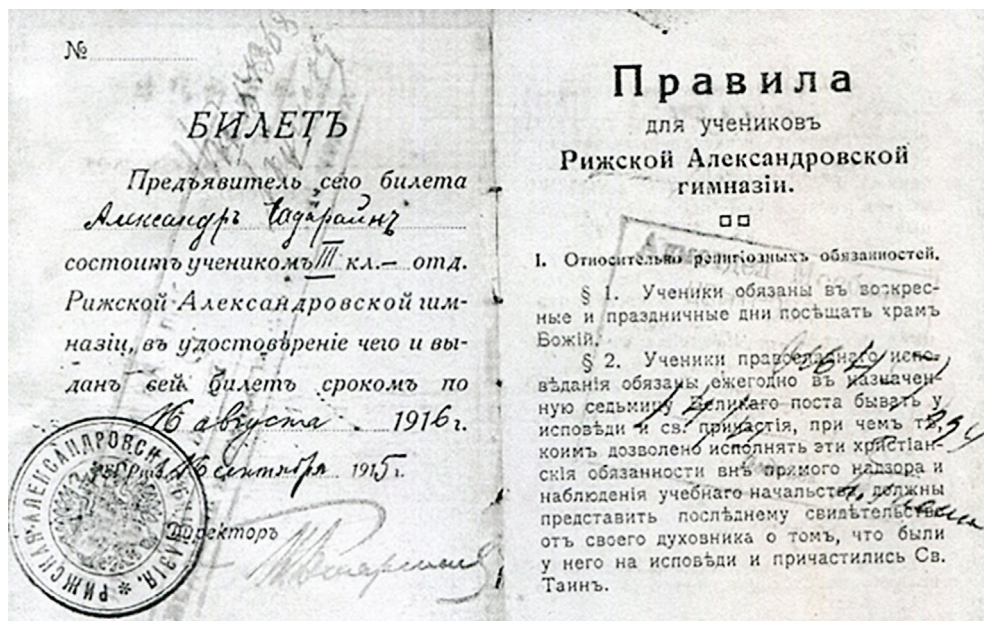
Par laika posmu, kad Rīgas Aleksandra ģimnāzija atradās Viru, saistībā ar A. Čaku saglabājušies tikai daži dokumenti. Bēgļu gaitās, A. Čaka ģimenei pārceļojot no vienas pilsētas un citu, daudzas lietas gājušas zudumā. Saglabāties skolas uzslavas raksts A. Čakam un divas skolnieka apliecības. Viena izdota par mācību laiku no 1915. gada 16. septembra līdz 1916. gada 16. augustam. Tajā bez apliecinājuma, ka viņš ir ģimnāzijas skolnieks, papildus formulēti ģimnāzista kārtības noteikumi: 1. Brīvdienās un svētku dienās ģimnāzijas skolniekiem obligāti jāapmeklē dievnams. 2. Ģimnāzijas skolniekiem, kuri kristīti pareizticībā, obligāti

reizi gadā — lielajā gavēnī — jāiet pie grēksūdzes un jāuzrāda apliecība, kas patiesi ir darīts.²³

Otras apliecības derīguma termiņš bija no 1916. gada 16. augusta līdz 1917. gada 16. augustam. Punkts par dievnamu apmeklējumu apliecībā bija svītrots.

Trešais dokuments — 1916. gada 23. novembrī izsniegts ģimnāzijas pedagoģiskās padomes uzslavas raksts A. Čakam ar direktora P. Bojarinova un visu skolas skolotāju parakstiem, novērtējot viņu kā centīgu skolnieku “par teicamām sekmēm un priekšzīmīgu uzvešanos skolā”.²⁴

Rīgas Aleksandra ģimnāzija atradās Viru līdz 1917. gada pavasara beigām. Kara darbībai pastiprinoties, maijā skola evakuējās uz Saransku, Krievijā. Pētījuma daļā par A. Čaka dzīvi un mācībām Saranskā līdz 1920. gadam izmantoti Mordovijas Novadpētniecības un Penzas Literatūras muzeja krājuma materiāli.

3. att. Rīgas Aleksandra ģimnāzijas apliecība Aleksandram Čadarainim 1915./1916. mācību gadā²⁵

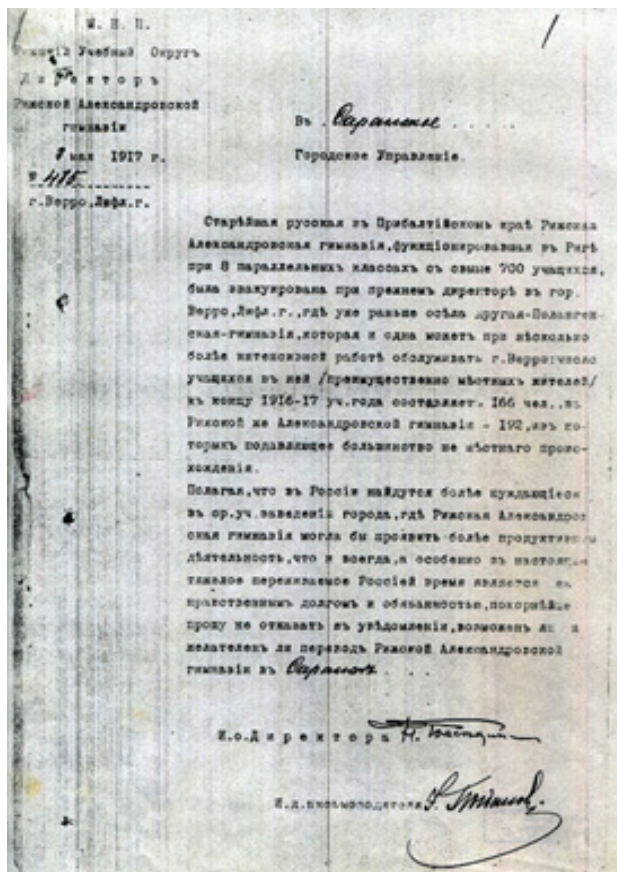

4. att. Uzslavas raksts A. Čakam par labām sekmēm 1915./1916. mācību gadā²⁶

Rīgas Aleksandra ģimnāzijas ceļš uz Saransku, Krievijā, 1917. gadā

Nelielajā Viru pilsētā arī evakuētā ģimnāzija no Palangas līdzās vietējai skolai spēja nodrošināt mācības visiem pilsētas un tās apkārtnes skolēniem, tādēļ vēl vienas skolas klātbūtne pilsētā nebija nepieciešama. Rīgas Aleksandra ģimnāzijas vadība meklēja piemērotas telpas mācību procesa turpināšanai tālāk no aktīvās kara darbības zonas. 1917. gada 3. maijā ģimnāzijas direktora pienākumu izpildītājs (dokumentā paraksts nav atšifrēts — *aut. piez.*) rakstīja vēstuli Saranskas pilsētas vadībai par iespēju Rīgas Aleksandra ģimnāziju pārcelt uz Saransku,

Krievijas vidienē. “Vecākā Baltijā Rīgas Aleksandra ģimnāzija, kurā ir astoņas paralēlklases ar vairāk kā 700 skolniekiem iepriekšējā direktora laikā tika evakuēta uz Viru, kur jau pirms tam bija ieradusies Palangas ģimnāzija, kura viena pati, intensīvāk strādājot, var apkalpot Viru pilsētu. Mācību vietu skaits 1916./1917. mācību gadā nodrošināts 166 audzēkņiem, bet Rīgas Aleksandra ģimnāzijā ir 192 audzēkņi, no kuriem lielākais vairums nav vietējie. Pieņemu, ka Krievijā atradīsies vairāk ieinteresēto mācīties, kur Rīgas Aleksandra ģimnāzijas klātbūtne būtu vairāk vajadzīga un noderīga vietējiem iedzīvotājiem, īpaši šajā, smago pārdzīvojumu laikā Krievijā. [...] Pazemīgi lūdzu neatteikt ģimnāzijas pārcelšanu uz Saransku.”²⁷

5. att. Rīgas Aleksandra ģimnāzijas direktora vēstule Saranskas pilsētas vadībai. 1917. gada 3. maijs²⁸

1917. gads Krievijā bija lielu politisku pārmaiņu laiks ar februāra un oktobra izšķirīgajiem notikumiem, cara Nikolaja II (1868–1818) atteikšanos no troņa 2. martā un cara ģimenes nošaušanu 1918. gada 17. jūlijā. Visi notikumi radīja haosu un nestabilitāti Krievijā kopumā. Pirmā pasaules kara Austrumu frontes līnija apstājās pie Petrogradas, tādēļ Saranskā un Penzā (toreiz — Penzas guberņa), 650 kilometrus aiz Maskavas, politiskā un ekonomiskā situācija bija mierīgāka.

1917. gada maijā Saranskas pilsētas vadība uzņēma Rīgas Aleksandra ģimnāziju un izvietoja to Reālskolas telpās Troickas ielā 22 (tagad — Volodarska iela)²⁹ vietējā zēnu skolā, kurā bērni mācījās no pirmās līdz piektajai klasei. Sestajai un septītajai klasei nepietika telpu. Jau 1912. gadā pilsētas vadība pieņēma lēmumu par skolas telpu paplašināšanu, tomēr celtniecības tempi bija lēni, četras reizes darbi tika apstādināti materiālu trūkuma dēļ. Ar grūtībām, tomēr trīs stāvu sarkanā ķieģeļu ēkas piebūve tika pabeigta.³⁰ Kad Saranskā ieradās vēl Rīgas Aleksandra ģimnāzijas skolnieki, bija skaidrs, ka abām skolām telpas ir par šauru, tādēļ pirmo mācību gadu ģimnāzijas audzēkņi mācījās vakara maiņā.

Vietējie iedzīvotāji novērtēja Rīgas Aleksandra ģimnāzijas augstos mācību standartus, kvalificētos pasniedzējus un jau 1917. gada oktobrī vērsās pilsētas izglītības nodaļā ar lūgumu — dot iespēju skolā mācīties arī meitenēm. Lai varētu veikt tik radikālas pārmaiņas, vispirms, uzsākot jauno mācību gadu, bija jānodrošina jau esošās Saranskas skolas ar audzēkņiem. Direktora vietas izpildītājs lūdza Saranskas pilsētas vadītāju “atbalstīt pilsētas iedzīvotāju izteikto vēlmi uzņemt meitenes Rīgas Aleksandra ģimnāzijas 1. klasē, jo, veiksmīgi nokārtojot iestājpārbaudījumus, 40 meitenes tomēr palika aiz strīpas un netika uzņemtas vietējā meiteņu ģimnāzijā”³¹. No Rīgas Aleksandra ģimnāzijas direktora vietas izpildītāja vēstules, kas adresēta Saranskas pilsētas vadī-

tājam ar lūgumu — veidot jauktās klases, izriet, ka mācīties gribētāju skaits Saranskā un tuvējās sādžās bija tik liels, ka esošās skolas nevarēja pilnībā nodrošināt apmācību. 18. septembra pedagoģiskā padome nolēma atvērt pirmās jaukta tipa paralēlās klases, un 1917./1918. mācību gada rudenī skolā mācības uzsāka arī meitenes. “Pēc eksāmenu vērtējuma klasē ieskaitītas 50 meitenes un vēl kandidāta statusā palikušas 5 meitenes, kā arī pirmajā pamatklasē ieskaitīti 25 zēni no vietējiem iedzīvotājiem. Pamatojoties uz šiem datiem, Rīgas Aleksandra ģimnāzija var atvērt pirmo jaukta tipa paralēlo klasi. Finanšējuma nepietiekamības dēļ, skolai iespējams lūgt palīdzību pilsētas vadībai.”³²

Ņemot vērā lielo audzēkņu skaitu un skolas mazās telpas, 1918. gada 13. aprīlī Rīgas Aleksandra ģimnāzijas pedagoģiskā padome lūdza Saranskas pilsētas domei piešķirt papildu telpas tālākai skolas attīstībai un labāku mācību apstākļu nodrošināšanai, lai varētu strādāt pirmajā maiņā un skolēniem nevajadzētu nākt uz skolu vēlās vakara stundās, jo “jau iepriekš tika norādīts uz nenormālo un neproduktīvo darbu vakaros, īpaši smagajā kara laikā. Liels smagums gulst uz pedagogiem, un tas kļūst nepanesams”³³. Vēstulē bija uzskaitīti riski un pat bīstamība skolēnu drošībai, īpaši mazākajās klasēs, kur mācījās arī meitenes, kad vēlajās vakara stundās bija jāiet mājās pa tumsu, jo vietējā elektrostacija nenodrošināja regulāru apgaismojumu pilsētā. Tas tika ieslēgts tikai nakts stundās, un arī tad bieži gadījās defekti elektrības padavē.

Jau krēslas stundās skolas klasēs nebija elektrības un skolēni nevarēja kvalitatīvi mācīties. Tas iespaidoja viņu zināšanu līmeni. Rīgas Aleksandra ģimnāzijas pedagoģiskā padome ziņoja par to, ka telpu trūkuma dēļ daļu no klasēm pārvietoja uz meiteņu ģimnāziju, bet arī tas nedeva vajadzīgo efektivitāti. “Rīgas Aleksandra ģimnāzijas pedagoģiskā padome nonāca pie vienprātīga secinājuma par to, ka turpmāk nav iespējams mācību

6. att. Saranskas Reālskola Troickas ielā 22. Māja, uz kurienu pārcēlās evakuētā Rīgas Aleksandra ģimnāzija 1917. gada pavasarī³⁴

darbs tādos apstākļos un lūdz Saranskas pilsētas domei piešķirt telpas mācību darbam, lai visi skolnieki varētu mācīties rīta maiņā, klāt pie jau esošajām telpām vēl nodrošinot 15 jaunas telpas.³⁵

Skolai nebija internāta, tāpēc skolēni kopā ar savām ģimenēm irēja istabas vai dzīvokļus no privātiem pilsētas namīpašniekiem. Pirmā pasaules kara laikā, kad Saranskā ieradās latviešu bēgļi, vietējie iedzīvotāji cik spēja centās palīdzēt viņiem iekārtoties, atrast darbu, pajumti. A. Čaka un viņa ģimenes dzīves vieta Saranskā precīzi nav zināma, tāpat trūkst precīzas informācijas par dzejnieka vecāku dzīvi Krievijā, tostarp A. Čaka tēva Jāņa Čadaraiņa (1866–1952) kā drēbniekmeistara profesionālo darbību Saranskā.

Trūkst arī konkrētas informācijas par Rīgas Aleksandra ģimnāzijas nosaukuma maiņu 1918. gada otrajā pusgadā, kad skolas lietvedības dokumentos vairs netiek izmantots Rīgas Aleksandra ģimnāzijas nosaukums,

bet parādās Saranskas 4. padomju skolas vārds. Izglītības iestāžu nosaukuma maiņas ietekmēja politiskā situācija Krievijā, kad 1917. gada 9. novembrī tika izveidota Valsts izglītības komisija, kas nodarbojās ar izglītības jautājumiem valstī. Tās galvenais uzdevums bija nodrošināt brīvu pieeju un bezmaksas mācības strādnieku šķiras un nabadzīgo zemnieku bērniem. 1918. gadā tika pieņemti vairāki Krievijas Federācijas Centrālās izpildu komitejas dekrēti, kas skāra izglītības sistēmu, to vidū dekrēts "Par vienotu skolu Krievijas Federācijā". Privātās skolas tika aizliegtas, pasludinātas valstī brīvi pieejamas bezmaksas mācības abu dzimumu pārstāvjiem, skolas tika šķirtas no baznīcām, bet baznīcas — no valsts, skolās aizliedza reliģiskās ceremonijas.³⁶ Padomju vara pārņēma savā pakļautībā izglītības iestādes, mainot to mācību saturu un skolu nosaukumus, jo izglītības mērķis bija audzināt komunistiski orientētu jauno paaudzi ar proletāriskiem uzskatiem.

7. att. Rīgas Aleksandra ģimnāzija Saranskā 1917. gadā. Pēdējā rindā pirmais no labās A. Čaks³⁷

1919. gadā par skolas direktoru iecēla Pēteri Dreimani, kurš jau iepriekš strādāja ģimnāzijā par vēstures skolotāju.³⁸ 1919. gada 15. jūnija laikrakstā “*Saranskaja pravda*” minēts, ka P. Dreimanis bija lektors pedagogu kursos, kas tika organizēti Saranskā, kuros mācījās 300 jauno skolotāju. “Uz mācībām ieradās skolotāji pat no kaimiņu apriņķiem, kuri bija ieskaitīti kursos kā brīvklaušitāji. Līdz 8. jūlijam lekcijas lasīja vietējie pedagogi. Īpaši augstu kursantu novērtējumu ieguva evakuētās Rīgas Aleksandra ģimnāzijas vēstures pasniedzējs Pēteris Dreimanis, kuram liels pedagogiskā darba stāžs un vairākas zinātniski pētnieciskā darba publikācijas.”³⁹

Tālu no Rīgas A. Čakam sākās dzīves posms, par kuru viņš vēlāk rakstīja: “Ģimnāzijas regulārais darbs un stingrā disciplīna pieradināja mani pie darba, vēl vairāk — iemācīja mani darbu mīlēt. Man

patika ne tikai kārtīgi un centīgi izpildīt savus skolas darbus, bet pat caurām pēcpusdienām sēdēt un lasīt grāmatas — visdažādākā saturā. No palaidņa un visādu pigoru taisītāja es pamazām paliku par nopietnu zēnu. No 11-tā līdz 18-tam dzīvības gadam es tiku izlasījis milzums grāmatu: gandrīz visus redzamos krievu rakstniekus, tad vācu, franču, skandināvu, angļu, spāniešu un itāļu tikai dažus, senie grieķi un romieši man tad ne visai patika.”⁴⁰ Aleksandra Čaka memoriālā dzīvokļa-muzeja krājumā, kur atrodas visa saglabātā A. Čaka bibliotēka, nav daudz 20. gadsimta sākumā izdoto grāmatu, tāpēc grūti pateikt, kādas tieši grāmatas viņš pusaudža gados lasīja. Kad 1922. gada jūnijā A. Čaks atgriezās Rīgā, viņš atveda līdzī dažas mācību grāmatas: 1902. gadā Pēterburgā izdoto “Uzdevumu un piemēru krājums. Algebra” (*Sbornik primerov i zadač. Algebra*), kā arī A. Kiseļova 1916. gadā

8. att. Pēteris Dreimanis 3. rindā trešais no kreisās 1919. gadā kopā ar pedagogu kursu absolventiem Saranskā, Krievijā⁴¹

Maskavā izdoto grāmatu “Elementārā ģeometrija” (*Elementarnaja geometrija*).

Aleksandra Čaka literārās intereses. Patiesība un kļūdu labojumi

Iespējams, ka A. Čaka pusaudžu gados lasītās grāmatas rosināja viņa interesi par literatūru, tomēr trūkst dokumentālu pierādījumu, ka viņš būtu sācis rakstīt dzeju Krievijas periodā. Kļūda A. Čaka literārā darba pētniecībā ieviesusies, pamatojoties uz neapstiprinātu informāciju A. Būmaņa pētījumā “Ar sirdi Rīgas torņos”, kur autors apgalvoja, ka A. Čaks uz skolas pierakstu burtnīcas izplēstas lapas uzrakstījis savu pirmo dzejoli krievu valodā “Atdzimsti, Latvija, svētā.” (*Vosstaņ, o Latvija, svjataja!*)⁴²:

A. Būmanis, nenorādot izmantotos avotus, rakstīja, ka “ģimnāzijas pēdējās klases audzēknis A. Čaks 1918. gadā (A. Čaks skolu

pabeidza 1920. gadā, nevis 1918. gadā, kā minēts A. Būmaņa rakstā) bieži garā pārcēlās uz tūkstošiem kilometru tālo Latviju un, revolucionāras jūsmas aizgrābts, 1917. gadā skolnieka burtnīcā ierakstīja savu pirmo dzejoli (interesanti, ka šo dzejoli A. Čaks ierakstīja rūtiņu lapas lejas daļā).⁴³ Uz tās pašas lapas gadu vēlāk uzrakstīts kāda nezināma autora dzejoļa pants latviešu valodā:

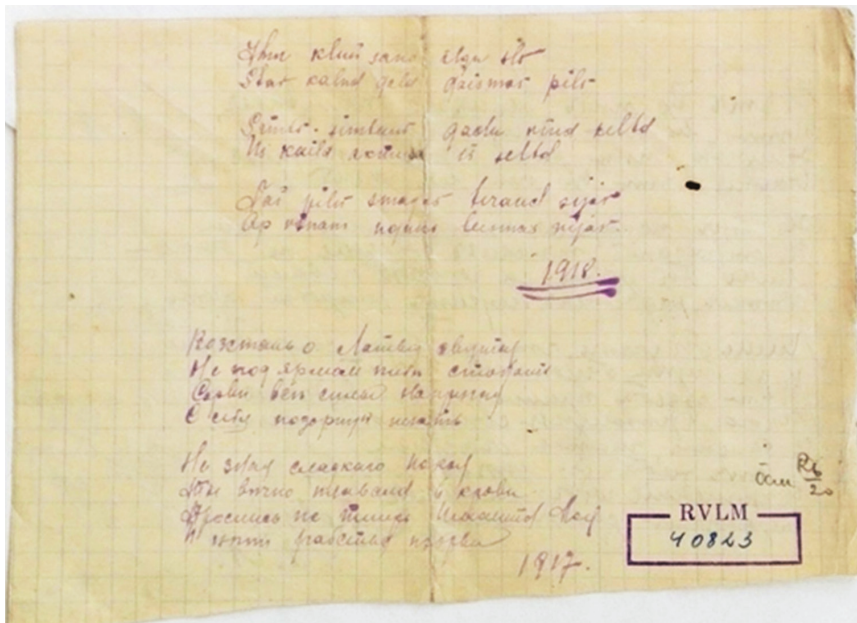
Kur klusi san ilgu sils,
Stāv kalna galā gaismas pils.
Simts simtiem gadu viņas zelts
Uz kaila akmeņa ir celts.
Tai pilī smagas tēraudsiņas,
Ap viņām uguns liesmas vijas.⁴⁴

Minētā rūtiņu lapa glabājas Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā, izgriezta no kādas burtnīcas, kur ar A. Čaka roku uzrakstīti divi dzejoli — pirmais latviešu valodā “Kur klusi san ilgu sils”, zem tā gada skaitlis

1918, un krievu valodā "Atdzimsti, Latvija, svētā", zem kura skaitlis 1917. Šis lapas fragments nepierāda faktu, ka A. Čaks šos dzejoļus būtu rakstījis Krievijā, nedz arī to, ka tie būtu viņa dzejoļi. Vienīgais, kas saista A. Čaku ar šiem dzejoļiem, ir viņa rokraksts. Tās pašas lapas otrajā pusē lasāms nezināmā rokrakstā rakstīts dzejolis krievu valodā, kuru A. Čaks analizējis, pierakstīdams savus komentārus lapas malās. Šajā jautājumā nepieciešami tālāki pētījumi. Literatūrzinātnieks V. Rūmnieks, pamatojoties uz A. Būmaņa publikāciju, latviešu valodā rakstīto dzejoļi ievietoja "Aleksandrs Čaks. Kopoti raksti" 5. sējumā, kaut arī šaubījās par tā piederību A. Čakam.⁴⁵ Pierādījumu trūkuma dēļ krievu valodā rakstīto dzejoļi viņš nolēma neiekļaut Čaka Kopotos rakstos, pieļaujot iespēju, ka dzejolis pārrakstīts no kāda cita avota. Pirmie datētie A. Čaka dzejoļi parādījās 1923. gadā, kad viņš jau bija atgriezies Latvijā.

Par A. Čaka pievēršanos dzejošanai kā nejaušībai savās atmiņās rakstīja bibliogrāfs

Kārlis Egle (1887–1974), uzsvērdams, ka "A. Čaks neesot domājis palikt par rakstnieku, dzejnieku, bet aizrāvies ar medicīnu. [...] Literatūrai un mākslai gan sekojis, bet tikai kā daždien jauneklis, kas uzskata arī to par savu pienākumu — iepazīt literatūru un mākslu. Viņi abi ar Jāni Grīziņu Griķi (1900–1941) apmeklējuši gan literārus vakarus Rīgā, sekojuši Jāņa Grota (1901–1968) un citu jauno dzejnieku izaugsmei, bet paši neesot domājuši pievērsties rakstniecībai. Tas iesācies kaut kā pavisam nejauši. Personīgi viņš, Čaks, esot publicējis dzejoļus, tomēr neuzskatījis, ka tiem būtu kāda nozīme. Viss iznācis kā pa jokam, sak, kad tie citi, tad es ar. Iekšēja nemiera dzīts, sācis nopietnāk piedomāt pie rakstības stila. Ko un kā īsti rakstīt, tas viņam nebija skaidrs. Tikai 1924. gadā sacerēto dzejoļi "Matrozis laķenēs", kas ievietots dzejoļu krājumā "Sirds uz trotuāra" (1928) dzejnieks atzina par jaunu sākumu, ar to it kā atradis savu īpatnību, savas īpatnības izteiksmi, manieri rakstīt."⁴⁶

9. att. Lapa ar A. Čaka pierakstītajiem dzejoļiem latviešu un krievu valodā⁴⁷

10. att. K. Ceges māja Penzā, Bojevaja gora 12, kur futūristi dzīvoja 1914. gada martā⁴⁸

Pētījumos par A. Čaka dzīves un mācību posmu Krievijā ieviesusies kļūda arī saistībā ar viņu it kā tikšanos ar krievu dzejnieku futūristu Vladimiru Majakovski (*Vladimir Majakovskij*, 1893–1930). 1931. gadā žurnāla “*Nord-Ost*”⁴⁹ pirmajā numurā parādījās A. Čaka raksts “Mana pirmā sastapšanās ar Majakovski”, kurā viņš aprakstīja savu tikšanos ar krievu dzejnieku 1919. gada rudenī Penzā. Publikācija ilgu laiku tika uzskatīta par dokumentālu, kurai bijusi liela loma A. Čaka kā dzejnieka vēlākajā attīstībā. Dzejnieks rakstīja: “Kādu vakaru, atgriezies mājās, es atradu uz sava galdiņa zīmīti no sava drauga, kurš aicināja mani pusdeviņos uz pilsētas teātri; todien tur vajadzēja uzstāties dzejniekam futūristam V. Majakovskim. [...] Viņa lekcija sākās ar veselās stundas nokavēšanos. Dzejnieks iznāca uz skatuves lieliem soļiem, zaldātu zābakos, ar paštaisītu smēķi zobos. Zaldāta krekls bija apjots ar īpatnēju siksnu. Augumā viņš bija varens un rikli nežēloja, it kā viņam būtu milzu balss

krājums. Gandrīz nepārtraukti Majakovskis smēķēja un reizēm nospļāvās. [...] Pašās lekcijas beigās Majakovskis sāka runāt par futūrisma un, citēdams, pa pusei aurodams, lieliski deklamēja savas vārsmas. Man personīgi tas patika visvairāk. Pēc lekcijas Penzas kultūrizglītības nodaļas vadītājs sarīkoja savā dzīvoklī, labākajā Penzas viesnīcā, mazu “rautu” par godu Majakovskim. Mans draugs parūpējās, lai arī es nokļūtu šajā vakarā. [...] Majakovskis dzēra maz, toties citi ļoti centās, tā kā pēc pusnakts daudzi klātesošie tikko turējās kājās. [...] Toreiz es lūkojos uz viņu kā zēns, kas ziņkārē blenž uz jaunu, lielu automobili. No V. Majakovska dvesa spēks un atturība.”⁵⁰

Pamatojoties uz Penzas Literatūras muzeja krājuma materiāliem par V. Majakovska viesošanās reizēm Penzā un publikāciju žurnālā “Penzas novadpētniecība” (*Penzenskoje krajevedenije*)⁵¹, A. Čaks nekad V. Majakovski personīgi nav saticis. Krievu dzejnieks Penzā viesojās 1914. gada marta sākumā kopā ar

futūristiem Dāvidu Burļuku (*David Burļuk*, 1882–1967) un Vasiliju Kamenski (*Vasilij Kamenskij*, 1884–1961), braukājot pa Krievijas pilsētām, uzstājoties ar lekcijām un dzejas lasījumiem. 2. martā trijotne ieradās Penzā, kur tanī brīdī dzīvoja D. Burļuka brālis, 28 gadus vecais Vladimirs — mākslas skolas students. Nākamajā dienā futūristi ar lieliem panākumiem uzstājās Apvienotās Asamblejas ēkā (*Zdaņije Sojediņonovo sobraņija*), Krasnaja ielā 60 (pie mājas, kur tagad piestiprināta memoriālā plāksne). Visi trīs bija vietējā aristokrāta Konstantīna Ceges (*Konstantin Cege*, 1879–1926) un viņa ģimenes viesi, tāpēc apmetās viņu ģimenes mājā Penzā, Bojevaja gora 12. Vēlāk tā kļuva populāra kā “Futūristiskā māja” (*Futurističeskij dom*) ar daudzveidīgiem kultūras pasākumiem, kurus bieži apmeklēja Penzas literāti un mākslinieki.

Otro reizi V. Majakovskis ieradās Penzā 1927. gada janvārī. Viņš tikās ar vietējiem žurnālistiem, dzejniekiem un uzstājās Penzas Tautas namā.

A. Čaka tikšanās ar V. Majakovski Penzā nebija iespējama, jo 1914. gada martā A. Čakam bija 12 gadi, viņš dzīvoja Rīgā, Lāčplēša ielā 47–2 un mācījās Rīgas Aleksandra ģimnāzijā. 1927. gadā A. Čaks dzīvoja un strādāja Drabešu bērnu internātskolā. Nav pierādījumu, ka viņš būtu izbraucis no Latvijas. Laikrakstā “*Nord-Ost*”⁵² publicētais raksts “Mana pirmā sastapšanās ar Majakovski” ir autora fantāzija un, iespējams, nerealizēta vēlme iepazīties ar futūristiem, kuriem bija lieli panākumi Krievijā.

A. Čaks savā 1931. gada publikācijā izmantoja faktus no V. Majakovska viesošanās Penzā 1927. gadā, par ko liecina jaunākā literatūrzinātnieces Tatjanas Ustimkinas (*Tatjana Ustimkina*) publikācija žurnālā “Penzas novadpētniecība”.⁵³ V. Majakovskis uzstājās Krievijas imperatora Aleksandra II vārdā nosauktajā Tautas namā, kas vēlāk tika pārdēvēts par Pilsētas dramatisko teātri. Tāpat A. Čaka rakstā ir kļūdaina informācija par

V. Majakovska dzejas vakara programmu, jo krievu dzejnieks 1927. gadā lasīja veltījuma dzejoļus Parīzei⁵⁴, Spānijai, Ņujorkai un S. Jeseņina piemiņai. Vakars izvērtās ļoti emocionāls, bet programmā nebija ietverts A. Čaka rakstā minētais Sarkanās armijas slavinājums, kā arī valsts vietējo notikumu apskats.⁵⁵ Kopējo A. Čaka noskaņojumu vai vēlmi satikt V. Majakovski raksturo viens teikums viņa rakstā: “Es lūkojos uz viņu kā zēns, kas ziņkā-rē blenž uz jaunu, lielu automobili.”⁵⁶

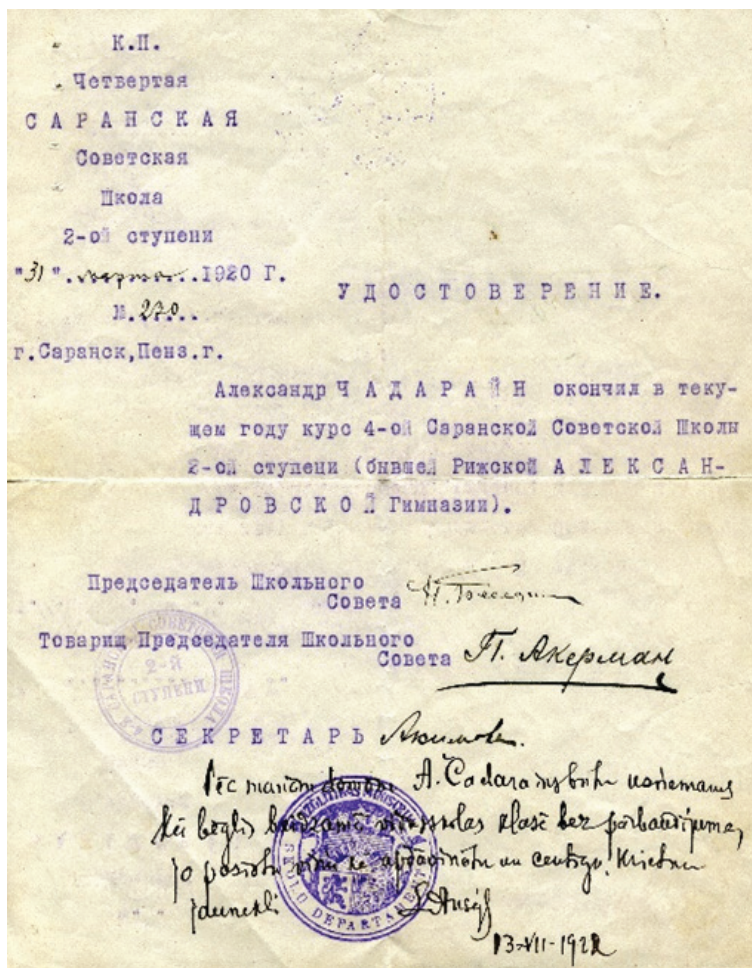
Pastāv iespēja, ka A. Čaks V. Majakovski satīcis kādā citā Krievijas pilsētā, tomēr dokumentāli materiāli, kas pierādītu šo faktu, nav atrasti. Desmit gadus pēc V. Majakovska nāves, 1940. gada 13. aprīlī laikraksts “Jaunākās Ziņas” publicēja A. Čaka rakstu dzejnieka piemiņai, kurā viņš uzsvēra sava laika jaunā ceļa meklējumus, futūrisma, plakātisma dzejā, kas vēlāk kļuva mierīgāks, dziļāks, vispusīgāks, ar plašu izjūtu amplitūdu, kur “blakus sarkasmam, ironijai, dusmu izverdumiem un lepnai lielībai rodams arī glāstošs maigums, sāpīgas ilgas un traģiskas skumjas”.⁵⁷ V. Majakovska personības un dzejas iespaids uz jauno literātu A. Čaku sākumā bija neapjausts, tikai vēlāk viņš atzina, ka pirmie dzejoļi tapuši futūristu ietekmē.⁵⁸

Neatbildēti jautājumi, kuri prasa nopietnu pētniecisko darbu, vēl arvien ir saistīti ar A. Čaka medicīnas studijām. 1925. gada 14. jūnijā A. Čaka rakstītajā autobiogrāfijā viņš apgalvoja, ka: “beidzis skolu 1920. gada pavasarī, pēc tam it kā divus gadus studēju medicīnu, no tām studijām teorētiskā ziņā nekā lāga nebija: mani mobilizēja kā studentu mediķi, un nācās strādāt kā feldšerim dažādās kara slimnīcās un braukāt sanitārā vilcienā”.⁵⁹ A. Būmanis gan atzina, ka A. Čaka atstātajos rokrakstos maz dokumentālu piezīmju ar konkrētām vietām un notikumiem,⁶⁰ tādēļ informācijas papildinājums par A. Čaka dzīvi Krievijā ņemts no viņa literārajiem darbiem. 1931. gadā publicētajā rakstā “Mana pirmā sastapšanās ar Majakovski” autors apgalvoja, ka, paralēli mācībām

Saranskā, 1919./1920. gada ziemā, viņš dažus mēnešus pavadījis arī Penzā, strādādams par asistentu pilsētas slimnīcā un ārpus pilsētas hospitālī.⁶¹ Arī A. Būmanis, bez avotu norādēm, bet pieņemot, ka atsaucies viņš guvis no jau pieminētā raksta, savā publikācijā minējis, ka “1919./1920. gada sevišķi saltajā ziemā Aleksandrs Čaks četrus mēnešus strādāja Penzas pilsētas slimnīcā par asistentu un kara hospitālī, kas izvietots ārpus pilsētas robežām”.⁶² 1945. gada 6. februāra autobiogrāfijā A. Čaks medicīnas studijas vairs nepieminēja. Nav saglabājušies dokumenti, kas pierādītu A. Čaka studijas Maskavas uni-

versitātes Medicīnas fakultātē ne 1919., ne 1920. gadā, bet ir 1919. gada 25. maija apliecība nr. 3461920 A. Čakam, kas pierāda, ka viņš ir Saranskas 4. padomju skolas skolnieks.⁶³ Arī 1922. gadā aizpildītajā kadru anketā, lai saņemtu atļauju izbraukšanai no Krievijas uz Latviju, A. Čaks nav minējis faktu, ka būtu studējis medicīnu, bet apgalvoja, ka līdz 1920. gada pavasarim mācījies Saranskas 4. padomju skolā (bijusī Rīgas Aleksandra ģimnāzija).⁶⁴

1921. gads un 1922. gada puse līdz A. Čaka aizbraukšanai no Krievijas dokumentēta Padomju Savienības Komunistiskās

11. att.
Saranskas
4. padomju
skolas izglītības
dokuments
1920. gada
31. martā⁶⁵

partijas Mordovijas apgabala komitejas Partijas arhīva izziņā.⁶⁶ Tajā nav informācijas par viņa studijām Maskavas universitātē. Arhīva izziņā ar A. Čaka darbības laiku un vietu norādēm pamato, ka studijas Maskavā divu gadu garumā pēc skolas beigšanas nebija iespējamas. Latvijas Kara muzeja Starpkaru vēstures nodaļas vadītāja Ilze Krīgere savukārt atzina, ka “Krievijā jaunie puīši labprātīgi iesaistījās sanitārajās vienībās, kur dabūja regulāri paēst un viņiem tika nodrošināts apģērbs”.⁶⁷ Iespējams, ka A. Čaks mācījās un pabeidza žēlsirdīgo māsu/brāļu kursus Saranskā vai Penzā. Šādiem kursiem Pirmā pasaules kara laikā bija nozīmīga loma. Palīdzība ievainoto kopšanā hospitāļos un lazaretēs bija ne tikai katra goda pienākums, bet arī nepieciešamība kalpot tuvākajiem grūtā brīdī. Iedvesmu jaunieši guva no Krievijas cara Nikolaja II sievas Aleksandras Fjodorovnas (*Aleksandra Fjodorovna*, 1872–1918) un četrām cara meitām, kuras kara laikā kļuva par žēlsirdīgajām māsām, daļu no Ziemas pils pārvēršot hospitālī, tādā veidā rādot priekšzīmi pārējiem. Kņaziene Elizabete Fjodorovna (*Elizaveta Fjodorovna*, 1864–1918), Aleksandras vecākā māsa, nodibināja Marfas Marinskas klosteri (*Marfo Mariinskij obitel*), kur tika sniegta palīdzība nabagajiem, slimajiem, kroplajiem.⁶⁸ Visās Krievijas pilsētās atvēra feldšeru-sanitāru kursus, kuros divu mēnešu laikā kursanti apguva vajadzīgās iemaņas un devās darbā uz lazaretēm un hospitāļiem. Cara ģimenes iedvesmoti, daudzi iesaistījās žēlsirdīgo māsu/brāļu kustībā. Tie, kuri varēja, atbalstīja žēlsirdības kustību, ieguldot līdzekļus labdarībā.

Pirmā pasaules kara laikā Saranskas Reālskolas jaunais korpuss kādu laiku bija atvēlēts žēlsirdīgo māsu/brāļu kursantu apmācībai un, līdztekus kursiem, tur darbojās arī hospitālis. Smagajā kara situācijā, kad visi līdzekļi bija nodoti kara vajadzībām un ievainoto ārstēšanai, skolas audzēkņiem piešķīra papildu brīvlaiku.⁶⁹ Iespējams, ka A. Čaks feldšeru-sanitāru kursus pabeidza Saranskā

un viņa pievēršanās medicīnai saistīta ar Saranskas hospitāļa darbību. Tā varēja būt kā filiāle pie Maskavas universitātes Medicīnas fakultātes, kuru A. Čaks minējis vienā no savām autobiogrāfijām. Dokumenti par A. Čaku Maskavas universitātes absolvēšanu vai žēlsirdīgo māsu/brāļu kursu beigšanu nav atrasti. Jautājums prasa papildu pētījumus Krievijas vēstures arhīvos.

1920. gada 31. martā A. Čaks saņēma Saranskas 4. padomju skola absolventa apliecību nr. 230.

1920. gada 12. jūnijā starp Latviju un Padomju Krieviju tika parakstīts Bēgļu reevakuācijas līgums, kur “Latvija, no vienas puses, un Krievija, no otras puses, vēlēdamās ātrāk likvidēt pasaules kara nodarīto postu, dot iespēju abu zemju bēgļiem, kuri bija spiesti atstāt savas dzimtas mājas, nekavējoties atgriezties dzimtenē, nenogaidot miera noslēgšanu starp abām līguma slēdzējām valstīm, tādā kārtā veicināt miermīlīgu kaimiņu attiecību nodibināšanos starp abām tautām, šī nolūka sasniegšanai vienojās noslēgt līgumu par bēgļu reevakuāciju”.⁷⁰ 1920. gada 11. augustā parakstīja Rīgas miera līgumu starp Latviju un Krievijas Padomju Federatīvo Sociālistisko Republiku, kas oficiāli noslēdza Latvijas Brīvības cīņas. Šie līgumi veidoja galveno tiesisko bāzi, lai plašajā Krievijā esošie izsūtītie, izceļojušie, armijā mobilizētie un Pirmā pasaules kara laikā aizbraukušie latvieši un cittautieši no Latvijas varētu atgriezties savā dzimtenē.

Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājumā atrodas 1920. gada evakuējamo saraksts⁷¹ uz Latviju, kur minētas 134 personas — bijušās Rīgas Aleksandra ģimnāzijas skolnieki un viņu ģimenes locekļi, viņu vidū arī Čadaraiņu ģimene — Jānis Čadarainis (nr. 16), Aleksandrs Čadarainis (nr. 17) un Emilija Čadaraine (nr. 18), tomēr pie Aleksandra ir atzīme — neatļaut izbraukt. Viņu nosūtīja mācīties uz Penzas strādnieku-zemnieku universitāti un Rīgā A. Čaks atgriezās tikai 1922. gada jūnijā.

Laika posms no 1911. gada līdz 1920. gadam bija politisku un ekonomisku pārmaiņu laiks Eiropā kopumā, mainījās politiskās varas, uzplauka industriālā revolūcija, kas veicināja jaunus sasniegumus zinātnē, dzīves dinamikas straujais temps pavēra iespēju mainīt visu, sākot no konservatīvās apģērba modes līdz politiskai brīvībai un sieviešu cīņai par savām tiesībām, vēlšanu brīvību, cīnoties par kvalitatīvu dzīves līmeni.

A. Čaka dzīves gadi Krievijā saistīti ar jauna cilvēka izaugsmi, personības apzināšanos, ar savas vietas un interešu meklējumiem.

Pieejamais hronoloģiskās informācijas skelets par laiku, A. Čakam mācoties Rīgas Aleksandra ģimnāzijā, dod informāciju par notikumiem, bet nedod notikumu personīgu, saturisku izvērtējumu, kas ļautu precīzāk analizēt A. Čaka un viņa ģimenes ikdienas dzīvi sarežģītajos politiskajos procesos.

Avoti un piezīmes

- ¹ Vācu skolu vadītājas Paulīnas Agneses Matildes Stabušas (*Paulina Stabusch*, 1861–1937) mācību iestāde atradās Suvorova ielā 11–5 (no 1858. gada līdz 1923. gadam Aleksandra Suvorova iela, tagad Kr. Barona iela). Par skolas darbību trūkst informācijas. Tā pieminēta vairāku pētnieku darbos, dzejnieka draugu un kolēģu atmiņās, bet, pamatojoties uz dokumentālu materiālu trūkumu, vērtējums par P. Stabušas progimnāziju nav publicēts.
- ² Anspaks J. Pedagoģiskā doma Latvijā no 1890. līdz 1940. gadam. Grām.: *Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1994, 6. lpp.
- ³ *Ibid.*, 9. lpp.
- ⁴ *Latviešu skolotāju delegātu kongresa darbība un lēmumi*. Tērbata: E. Bergmaņa drukātava, 1917, 3. lpp.
- ⁵ *Ibid.*, 9. lpp.
- ⁶ I. Šuvalovs atvēra Rīgā vidējās mācību iestādes ar krievu mācību valodu, jo cerēja iesaistīt šajās skolās pēc iespējas lielāku skaitu latviešu un igauņu jauniešu, samazinot vācu vidējo mācību iestāžu nozīmi

vietējo iedzīvotāju izglītībā un kultūrā. Izglītības ministrija 1867. gadā apstiprināja I. Šuvalova izstrādāto ģimnāzijas nolikumu. Projekta pamatā bija 1865. gada 19. novembrī Izglītības ministrijas akceptētais Krievijas ģimnāziju nolikums. Ņemot vērā vietējos Baltijas guberņas apstākļus, projektā bija izdarītas izmaiņas. Baznīcslāvu (radusies no senslāvu valodas) valodas vietā, kas bija obligāts priekšmets citās Krievijas tāda paša profila mācību iestādēs, ģimnāzijā tika palielināts mācību stundu skaits krievu valodai un literatūrai. Fakultatīvi četras stundas nedēļā varēja apgūt arī latviešu un igauņu valodu. Vecākajās klasēs mācīja angļu valodu, bet 20. gadsimta sākumā to izņēma no mācību programmas. Jaundibināmā mācību iestāde bija klasiska tipa zēnu ģimnāzija ar senajām valodām. Reinberg S., Stradins P. I. — vrāč, učoniņ, čelovek. Grām.: *Stranici istorii*. Rīga: Zinātne, 1976, 60. lpp.

- ⁷ Cielēns F. Laikmetu maiņā. Grām.: *Atmiņas un atziņas*. Sweden: Memento, Lidin-go, 1961, 116. lpp.
- ⁸ Skolnieku vidū bija 24% latviešu. "Ģimnāzijas direktors bija dabas zinātņu kandidāts Pāvels Bojarinovs, kas strādāja skolā no 1907. gada. Ģimnāzijā darbojās — 8 pamatklares, 8 paralēlklases un 1 sagatavošanas klase. Ģimnāzijā mācījās daudzu tautību un ticību skolnieki. Skolā strādāja luterāņu mācītājs, katoļu priesteris un pareizticīgo pops. Skolā tika saņemti 444 lūgumi uzņemt bērnus skolā. 103 izturēja pārbaudījumus; 37 pieņemti bez pārbaudījumiem no citām ģimnāzijām; 78 izkrituši eksāmenos; 68 ebreji nav pieņemti; 53 aizgājuši no ģimnāzijas. Tautības: 40% krievu; 24,2% latviešu; 10% poļu. Ticības: 42,6% pareizticīgo; 18,2% katoļu. Sociālais statuss: 26,1% zemnieku; 21,3% strādnieku bērni; 10,1% muižniecības pēcteči." Otčot o sostojanii Rižskoj Aleksandrovskoj gimnazii 1912. /13. učeb. god. Rīga, 7. lpp.

- ⁹ Reinberg, Stradins, op. cit., 60. lpp.
- ¹⁰ Aušeiks G. par Latvijas izglītības vēsturi. <http://alv.lv/lv/biblioteka/isuma-par-izglitiba-latvija-krievijas-imperijas-sa/>. Sk. 2014. g. 5. sept.
- ¹¹ Reinberg, Stradins, op. cit., 61. lpp.
- ¹² Porfirijs Bojarinovs Rīgas Aleksandra ģimnāzijas direktora amatā strādāja no 1907. gada līdz 1916. gadam.
- ¹³ Skulme U. *Atmiņu grāmata*. Rīga: Neputns, 2013, 78. lpp.
- ¹⁴ Valodnieks un skolotājs K. Milēnbahs sarakstīja ap simt zinātniskus darbus, kuri tika publicēti arī krievu un vācu valodniecības izdevumos. Kopā ar Jāni Endzelīnu sarakstīja “Latviešu grammatiku” (1907, 1934) un “Latviešu valodas mācību” (1907, 1939), tulkoja Homēra “Odisejas” pirmos astoņus dziedājumus (1890–1895). Viņš bija valsts padomnieks. Tika apbalvots ar Sv. Staņislava II un III šķiras, Sv. Annas II un III šķiras un Sv. Vladimira IV šķiras ordeniem.
- ¹⁵ Reinberg, Stradins, op. cit., 64. lpp.
- ¹⁶ AČMD, inv. nr. F/358. Aleksandra Čaka memoriālā dzīvokļa-muzeja krājums.
- ¹⁷ *Latvijas Konversācijas vārdnīca*. Bēglu skaits. 1. sējums. Rīga: *g/a “Ansis Gulbis”*, 1927, 2026.–2027. lpp.
- ¹⁸ A. Vēstis no Rīgas. *Baltija*, 1916, nr. 1, 4. lpp.
- ¹⁹ Telk M. *Vōru linna koolivõrgu kujunemine ja areng 18. sajandi lõpust kuni 1917. aastani*. Tartu: Tartu University, 1979, 98. lpp. Igauņu pētniece Maima Telka (*M. Telk*) 1979. gadā Tartu Universitātē izstrādāja pētniecisko darbu par Viru pilsētas izglītības iestādēm Pirmā pasaules kara laikā.
- ²⁰ Antras Mednes saruna ar Viru Pilsētas muzeja direktori Tiju Haugu (*Tiia Haug*) 2015. gada 28. maijā.
- ²¹ Toomik S. *Old Voru: building and people*. Tallinn: ARGO, 2007, p 31.
- ²² VM, nr.1543-3-4. Viru pilsētas muzeja krājums.
- ²³ AČMD, inv. nr. D/1051 Aleksandra Čaka memoriālā dzīvokļa-muzeja krājums.
- ²⁴ RTMM, inv. nr. 40799 Čak D1/2 Rakstniecības un mūzikas muzeja krājums.
- ²⁵ NVF, inv. nr. 4368. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ²⁶ RTMM, inv. nr. 49799. Rakstniecības un mūzikas muzeja krājums.
- ²⁷ NVF, inv. nr. 4858, vēstule nr. 5. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ²⁸ NVF, inv. nr. 4858, vēstule nr. 5. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ²⁹ Troickas iela tika pārdēvēta par Volodarska ielu 1918. gada 1. novembrī par godu Oktobra revolūcijas dalībniekam Vladimiram Volodarskim (1891–1918). Ielas iepriekšējais nosaukums bija par godu Svētās Trīsvienības baznīcai, par kuras esamību pilsētā bija ziņas kopš 1690. gada. Troickas ielā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā tika uzcelta divstāvu ēka, kurā 1907. gadā atvēra pilsētas Reālskolu.
- ³⁰ Kuklins V. *Saranskas ielu biogrāfija*. Saranska: Mordovijas grāmatu izdevniecība, 1990, 120. lpp.
- ³¹ NVF, 4858/6, vēstule nr. 824. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ³² NVF, 4858/6, vēstule nr. 824. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ³³ NVF, 4858/7, vēstule nr. 115. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ³⁴ NVF, 4858/2. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ³⁵ NVF, 4858/7, vēstule nr. 115. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ³⁶ SSSR. Narodnoje obrazovaņije. *Boļšaja sovetiskaja enciklopedija*. Moskva: Rossijskije universaļņije enciklopedii. 1974, 93. lpp.
- ³⁷ NVF, 4858/15. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.
- ³⁸ Pēteris Dreimanis (1879–1971) — latviešu vēsturnieks. 1906. gadā beidza Tērbatas universitāti un ieguva vēstures zinātņu kandidāta grādu. 1907.–1909. gadā strādāja par pedagogu Valmieras skolotāju

- seminārā, 1909.–1912. gadā bija skolo-tājs Ārensburgā, 1912.–1914. gadā Lie-pājā, bet 1914.–1915. gadā Rīgas Alek-sandra ģimnāzijas skolotājs. No 1916. gada dzīvoja Krievijā, bet 1920. gadā atgrie-zās Latvijā. 1921.–1929. gadā darbojās Darba partijā un Demokrātiskajā centrā. 1942.–1944. gadā bija Madonas novada Āronas pagasta Kusas ciema pamatskolas direktors. 1948. g. pārcēlās uz Kanādu. Pēteris Dreimanis ir autors pamatskolas mācību grāmatām — “Vadonis, vispārējā un Latvijas vēsture” (I–III. 1922), “Latvi-jas vēsture” (1925), “Vispārējā vēsture” (1925). Sarakstījis arī vairākas brošūras — “Zemgales lielskungs Viestarts” (1927) un citas. Pēteris Dreimanis rakstīja ar pseido-nīmu P. Tokarevs.
- ³⁹ Pedagoģiskie kursi v Saranske. *Saran-skaja pravda*, 15.06.1919, 2. lpp.
- ⁴⁰ LVVA (Latvijas Valsts vēstures ar-hīvs), 1632. f., 1. apr., 3901. l., 14. lpp.
- ⁴¹ NVF, 4858/11. Mordovijas Novadpētnie-cības muzeja krājums.
- ⁴² Kopumā saglabājušies piecpadsmit A. Čaka krievu valodā rakstīti dzejoļi no 1923. līdz 1927. gadam. RTMM, inv. nr. 40823. Rakstniecības un mūzikas muze-ja krājums un Zapoļs A. (sast.). *Latvie-šu krievu dzeja*. Rīga: Neputns, 2011, 199. lpp.
- ⁴³ Būmanis A. Ar sirdi Rīgas torņos. *Alek-sandrs Čaks. Raksti. 5. sējums*. Rīga: Liesma, 1976, 307. lpp.
- ⁴⁴ RTMM, inv. nr. 40823 un publikācija *Aleksandrs Čaks. Kopoti raksti. 5. sējums*. Rīga: Zvaigzne, 2001, 649. lpp.
- ⁴⁵ Antras Mednes saruna ar literatūrzi-nātnieku Valdi Rūmnieku 2018. gada 24. martā.
- ⁴⁶ Egle K. No atmiņu pūra. *Redzu un dzirdu Aleksandru Čaku*. Rīga: Liesma, 1970, 80. lpp. Kārļa Egles dienasgrāmatas ierak-sti ir subjektīvs autora viedoklis par vēs-turiskiem faktiem. Ieraksti dienasgrāmatā veikti gandrīz katru dienu, atzīmējot sva-rīgākos notikumus. Tas ļauj apgalvot, ka A. Čaks savu pievēršanos literārajam dar-bam patiesi ir vērtējis kā nejausību.
- ⁴⁷ RTMM, inv. nr. 40823. Rakstniecības un mūzikas muzeja krājums.
- RVLM — Rīgas valsts literatūras mu-zejs, šādu šifru muzeja krājumam lietoja 20. gadsimta 60. un 70. gados.
- ⁴⁸ <https://wikimapia.org/35235806/ru>. Sk. 2019. g. 19. apr.
- ⁴⁹ Literatūras un mākslas žurnāls “*Nord-Ost*” iznāca Rīgā, Karlīnes ielā 15–12. Žurnāls bija krievu valodā un paredzēts krievvalodīgajiem Latvijas iedzīvotā-jiem. 1931. gadā iznāca pieci žurnāla numuri un 1932. gadā vēl piecpadsmit — no nr. 6 līdz nr. 20 izdevniecībā “Roman-tikons”. Žurnāla atbildīgais redaktors bija S. Magilņickis. A. Čaka raksts žurnālā parādījās tikai vienreiz, bet Jānis Plaudis, Austra Ozoliņa-Krauze, Andrejs Kurcijs publicējās pastāvīgi. Žurnāla idejiskais sa-turs bija kreisi orientēts. Ja žurnāla pirma-jā iznākšanas gadā tam bija līdz 30 lap-pusēm, tad otrajā gadā tikai 12. Apjoms samazinājās, arī žurnāla cena no 1,00 lata 1931. gadā līdz 0,35 santīmiem 1932. gada nogalē. Lai arī visas redakcijas darbības bija vērstas uz žurnāla pieejamī-bu ieinteresētajiem lasītājiem, 1932. gada nogalē parādījās redakcijas uzsaukums lasītājiem: “No mūsu pēdējās reizes, kad redakcija vērsusies pie lasītājiem, pagājis jau pusgads. Šajā laikā izkristalizēties žur-nāla idejiskais mērķis — paplašināšanās virzienā, lai aptvertu visas aktuālās tēmas. [...] Mūsu dzīves laiks uzliek mums lielus pienākumus un arī atbildību. [...] Tomēr secinām, ka ne visi lasītāji saprot mūsu intereses aptvert kultūras, sabiedrības, ekonomikas un politiskās dzīves jomas. Pēdējā laikā esam dzirdējuši aizrādīju-mus, ka par maz literatūras un tā ir vien-veidīga. [...] avienojiet savas intereses ar žurnāla interesēm, pērciet to. Palīdziet žur-nāla ciņā ar materiālām problēmām šajā

- grūtajā laikā. Meklējiet jaunus pasūtītājus žurnālam, jaunus lasītājus. Tādā veidā jūs dosiet iespēju palielināt un uzlabot žurnāla saturu." "Nord-Ost" lasītājiem. *Nord-Ost*, 1932, nr. 11, 11. lpp.
- Pēdējā žurnāla numurā 1932. gada decembrī redakcija vēl centās savākt lasītājus, kuri parakstītos žurnāla izdošanai, tomēr 1933. gadā tas vairs neiznāca. Žurnāla redakcija bija piesaistījusi darbā latviešu māksliniekus R. Sutu un N. Strunki, kuri konstruktīvisma stilā veidoja žurnāla vāku dizainu.
- ⁵⁰ Čadarainis A. Moja pirmā vstereča s Majakovskim. *Nord-Ost*, 1931, nr. 1, 20 lpp.
- ⁵¹ Ustimkina T. Volodja bil krasnij, a mi belije. V. Majakovskij i T. Jakovļeva. *Penzenskoje krajevedenije*, 2017, nr. 3–4, 23.–24. lpp.
- ⁵² Kulturālās tuvināšanās biedrību ar SPRS tautām Latvijā nodibināja 1929. gada 25. aprīlī. Ap Latvijas Republikas Saeimas deputātu neatkarīgo sociāldemokrātu Andreju Kurciju (1884–1959) grupējās rakstnieki un žurnālisti, kuri ieņēma starppozīciju starp sociāldemokrātiem un komunistiem. Šī grupa uzsāka izdot ikmēneša žurnālu "Nord-Ost", kura redaktore bija Austra Ozoliņa-Krauze (1890–1941). Redakcija jau sākumā saskārās ar finanšu grūtībām un aicināja savus atbalstītājus materiāli palīdzēt kaut vai ar 20 dolāriem katram numuram, tādējādi iegūstot savu legalizētu orgānu, ar kura starpniecību varētu izplatīt nepieciešamo informāciju. <http://demoshistoria.lv/vesture-un-politika/igau-nu-vesturnieks-faktus-no-pirksta-izzidis>. Sk. 2019. g. 9. mar.
- ⁵³ Ustimkina, op. cit., 23.–24. lpp.
- ⁵⁴ V. Majakovskis bija nesen atgriezies no ceļojuma uz Franciju, kur viņš satikās ar Penzas laika lielo mīlestību Tatjanu Cegi, kura bija pārcēlusies uz dzīvi Parīzē. V. Majakovskis vairākas reizes lūdzis Tatjanas roku, bet viņa atteikusi.
- ⁵⁵ Ustimkina, op. cit., 23.–24. lpp.
- ⁵⁶ Čadarainis, op. cit., 20 lpp.
- ⁵⁷ Čaks A. Vladimira Majakovska piemiņai. *Jaunākās Ziņas*, 1940, nr. 83, 14. lpp.
- ⁵⁸ Ibid.
- ⁵⁹ Čadarainis A. Autobiogrāfija. *Aleksandrs Čaks. Kopoti raksti. 3. sējums*. Rīga: Zinātne, 1994, 786. lpp.
- ⁶⁰ Būmanis, op. cit., 309. lpp.
- ⁶¹ Čaks A. Mana pirmā tikšanās ar Majakovski. *Nord-Ost*, 1931, nr. 1, 20. lpp.
- ⁶² Būmanis, op. cit., 309. lpp.
- ⁶³ RTMM, inv. nr. 40845 Čak D1/3. Saranskas 4. padomju skolas apliecība A. Čadarainim Saranskā 1919. gada 25. maijā nr. 346. Rakstniecības un mūzikas muzeja krājums.
- ⁶⁴ A. Čaka kadru anketa. Aleksandra Čaka memoriālā dzīvokļa-muzeja pētnieciskā darba arhīvs.
- ⁶⁵ AČMD, inv. nr. D/1024. Aleksandra Čaka memoriālā dzīvokļa-muzeja krājums.
- ⁶⁶ Padomju Savienības Komunistiskās partijas Mordovijas apgabala komitejas Partijas arhīva izziņa 1990. gada 4. oktobrī. *Aleksandra Čaka gadagrāmata 2007*. Rīga: Pils, 2007, 96. lpp.
- ⁶⁷ Antras Mednes saruna ar Latvijas Kara muzeja Starparku vēstures nodaļas vadītāju Ilzi Krīgeri 2013. gada 30. janvārī.
- ⁶⁸ Dinaburgas cietoksnis. www.dinaburgas-cietoksnis.leb.lv/1.paskars.lv. Sk. 2019. g. 12. apr.
- ⁶⁹ Antras Mednes saruna ar Mordovijas Novadpētniecības muzeja Saranskā galveno speciālisti Irinu Voroninu 2019. gada 10. aprīlī.
- ⁷⁰ Bēgļu reevakuācijas līgums starp Latviju un Krieviju. <https://www.historia.lv/dokumenti/beglu-reevakuācijas-līgums-starp-latviju-un-padomju-krieviju-1261920>. Sk. 2018. g. 20. janv.
- ⁷¹ NVF, 4858/10. Mordovijas Novadpētniecības muzeja krājums.

Raksts ir recenzēts.
The article is peer-reviewed.

Par autori

Antra Medne ir Aleksandra Čaka muzeja direktore, ICOM Latvija (Starptautiskā muzeju padome) valdes locekle. Viņai ir Mākslas maģistra grāds Latvijas Kultūras akadēmijā kultūras teorijas specialitātē un bakalaura grāds kultūrizglītības darba specialitātē Latvijas Valsts konservatorijā. 2016. gadā viņa pabeigusi doktorantūras studijas Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē. Saņemtie apbalvojumi: Latvijas Kultūras ministrijas Atzinības raksts 2009 un Aleksandra Čaka balva 2011. Viņa ir vairāk kā 20 populārzinātnisku publikāciju autore, tai skaitā grāmatu — “Čaks virtuvē” (2011), “Tagadnes dzejnieks” (2012), “Pilsētas variācijas” (2013), “Aleksandra Čaka ģimenes pastkaršu albums” (2015), “Aleksandrs Čaks. Foto albums/*Photoalbum*” (2018) — sastādītāja un autore.

About the author

Antra Medne is the Director of Aleksandrs Čaks Museum, Member of the Board of ICOM Latvia (International Council of Museums). She has Masters degree in art, Latvian Academy of Culture, in cultural theory, and Bachelors degree in cultural education work at the Latvian State Conservatory. In 2016, she completed her doctoral studies at the Faculty of Humanities of the University of Latvia. Awards: Latvian Ministry of Culture Certificate of Recognition 2009 and Aleksandrs Čaks Award 2011. She is an author of more than 20 popular scientific publications, including books: *Čaks in the Kitchen* (2011), *Poet of the Present* (2012), *City Variations* (2013), *Aleksandrs Čaks Family Postcard Album* (2015), *Aleksandrs Čaks. Photoalbum* (2018) — author and editor.

ALEKSANDRS ČAKS' TIME IN ALEKSANDER GYMNASIUM IN RIGA (RIGA, VIRU, SARANSK, 1911–1920)

Antra Medne

medneantra@gmail.com

Summary

Keywords: *Aleksandrs Čaks, Aleksander Gymnasium in Riga, studies, literary interests*

Latvian poet A. Čaks (real name Aleksandrs Čadarainis, 1901–1950) takes an important role in Latvian literature history. Scientists have recurrently studied A. Čaks' poetry highlighting his role and place in the development of modern poetry in Latvia in the 1920s and 1930s. The formation of the poet has been studied by many scientists, like Arnolds Būmanis (1931–1982) *With Heart in the Towers of Riga* (1976), Milda Grīnfelde (1909–2000) and Valdis Rūmnieks (born 1951) *Why am I Čaks?* (1988), Silvija Radzobe (born 1950) *Taking into Account My Hatred* (1990) and *'Cosmopolite matter' and Aleksandrs Čaks* (2017). Compilations of works by A. Čaks have been published — in 1961, *Aleksandrs Čaks. Poems* by O. Vācietis (1933–1983) in two volumes. From 1971 till 1976, *Aleksandrs Čaks. Raksti* by A. Būmanis, extensive work written by V. Rūmnieks about A. Čaks literary legacy with commentaries, *Aleksandrs Čaks. Kopoti raksti* in six volumes came out from 1991 till 2007. In 2010, a novel, based on information gathered in Latvia, *Čaks*, came out, which gave an insight of the historical,

political situation in which A. Čaks lived and worked. Less researches have been made about poet's personal life, working places, interests and education.

A. Čaks has not written any memories about his time in Aleksander Gymnasium in Riga. There are no memories about the economically and historically difficult time from 1911 till 1920, which highlighted his adolescence years when he was a student in the gymnasium. That's why for the memories of the school and teachers were used stories of his classmates — Samuel Reinberg (1897–1966), Fēlikss Cielēns (1888–1964) and Uga Skulme (1895–1963). Research for A. Čaks' time in Aleksander Gymnasium in Riga was published in the book *Memory in the Mirror* (2017), which marks the time of A. Čaks' studies at the gymnasium, however, taking into account the documents acquired from the scientific expedition in April 2019 from the collections of Mordovian Regional Museum and Penza Literature Museum, factual errors that were found in the published study now were avoided. The study provides new information on A. Čaks' education time in Saransk and Penza, Russia.